

In een *idee* waarin Europa centraal staat kan een beknopte bespreking van Hans van Mierlo's *De vitaliteit van de nationale staat in het Europa van de eenentwintigste eeuw* niet ontbreken. Het onderstaande is daarbij slechts een schets van een intrigerend en rijk artikel. Het doel van dit stuk is om de lezer te activeren het artikel van Van Mierlo tot zich te nemen en na te denken over of en hoe de visie van Van Mierlo weerslag kan vinden in ons eigen politieke handelen.

Door Allard Altena

Lessen uit het verleden: Van Mierlo vertelt ...

In voornoemd artikel, dat in 2003 in *De Gids* verscheen en meer bevat dan alleen het hierna besprokene, ¹ opent Van Mierlo op directe wijze. Amerika, zo concludeert hij, is na de val van de Muur de onweersproken wereldmacht geworden. "Daar word je niet vrolijker op [...], omdat het ernaar uitziet dat de Amerikaanse macht op eenzame hoogte de baas zal zijn over de wereld, niet weersproken en beteuget." Dat is een slechte stand van zaken voor Amerika vanuit de bekende gedachte dat onweersproken macht leidt tot misbruik, of, samengevat in het bekende gezegde van Lord Acton: *power tends to corrupt, and absolute power corrupts absolutely*.

Om de Amerikaanse macht te weerspreken is een 'countervailing power' nodig. Van Mierlo hint al op de mogelijkheid dat het 'raadselachtige China' in de toekomst een dergelijke rol zou kunnen spelen, zoals het dat vijftien jaar na verschijning van het artikel ook langzaam begint te doen. Is dat, zo vraag ik mij anno 2018 af, echter de gewenste tegenmacht? Zeker, China kan de Amerikanen mogelijk temperen, maar willen

¹ | Het betreffende artikel is via dbnl.org te raadplegen.

FOTO HERMAN WOUTERS

we een dergelijke rol voor een communistische, totalitaire dictatuur? Vandaar dan ook dat Van Mierlo liever een sterk Europa ziet als *check* op de macht van de VS, ideologisch én militair.

Europa neemt die handschoen echter niet op en kan volgens Van Mierlo die handschoen ook niet oppakken, omdat "de nationale staten in Europa niet of nauwelijks in staat – of bereid – zijn om iets van hun soevereiniteit af te staan, teneinde er een grotere, gezamenlijke voor terug te krijgen". Daarmee raakt hij aan een thema dat niet weg te denken is uit het contemporaine politieke debat. Tegelijkertijd kiest Van Mierlo daarbij een gematigd negatieve invalshoek, waarin het zijn verwachting is dat de lidstaten van de Europese Unie niet in staat zullen blijken om te komen tot een sterkere Unie.

Voordat we dat echter kunnen bepalen, is het relevant om te bespreken *waarom* Van Mierlo vreest dat de lidstaten niet zullen komen tot een sterkere samenwerking. Waarom is het halsstarrig vasthouden aan de nationale, kleine soevereiniteit zo belangrijk geworden in het nationale debat? Waarom, juist nu het evident lijkt dat de grote geopolitieke, economische en ideologische slagen een eenheid vereisen, die momenteel niet te vinden is binnen de Europese Unie?

De kern van de verklaring die Van Mierlo hiervoor geeft is, hoe kan het haast ook anders, gelegen in het functioneren van de democratie. "De democratieën in de [lidstaten] disfunctioneren. Daarom is de nationale

Volgens Van Mierlo is een sterker Europa slechts mogelijk wanneer we er meer bevoegdheden aan toekennen

staat zwak. Daarom komt hij ruimte tekort om Europa sterk te maken.” De democratieën in de lidstaten disfunctioneren daarbij omdat zij niet meer in staat zijn om te vernieuwen. Er is sprake van een “[totaal] gebrek aan bereidheid van de macht om de basis waaruit zij voortkomt vrijwillig te vernieuwen”, wat geleid heeft tot “veroudering en versletenheid van de democratische systemen”.

De vraag is aan wie dit te wijten is. Het is altijd makkelijk om met de beschuldigende vinger naar de politieke klasse te wijzen, soms zelfs te makkelijk en enigszins gemakzuchtig. Van Mierlo raakt dit punt dan ook slechts impliciet. Dat wil niet zeggen dat een dergelijk *j'accuse* niet met reden kan zijn. Het vereist immers een sterke mate van deugdzaamheid om verworven macht weer vrijwillig op te geven. Deugdzaamheid is de mens niet altijd beschoren, en daarmee politici ook niet. Laat staan in een situatie waarin er niet alleen wordt gevraagd om macht op te geven, maar ook om macht over te hevelen naar een geheel andere groep. Machtsoverdracht, zo is een wijze les uit de geschiedenis, gebeurt dikwijls enkel wanneer de nodige druk wordt uitgeoefend op zij die dienen over te dragen.

Naast de politicus kan ook de kiezer zelf aangewezen worden als een belemmerende factor. Van Mierlo doet dat ook, zij het bedekt en daarmee indirect. Wanneer hij stelt dat de “bereidheid van de macht om de basis waaruit zij voortkomt vrijwillig te vernieuwen” ontbreekt, dan is dat een verholde aanklacht jegens de kiezer. Democratie is immers “macht [die] bestaat bij de gratie van degenen over wie zij wordt uitgeoefend”. Wie

Er is sprake van een “[totaal] gebrek aan bereidheid van de macht om de basis waaruit zij voortkomt vrijwillig te vernieuwen”

FOTO HERMAN WOUTERS

dan ook als Van Mierlo de ‘bereidheid van de macht’ om te vernieuwen in twijfel trekt, trekt de wijsheid in twijfel van degenen die de grondslag zijn voor die macht.

Een reden voor deze twijfel is gelegen in het gegeven dat de maatschappij de laatste decennia een snelle transformatie heeft doorgemaakt. In de woorden van Van Mierlo, die overigens sterk aanhaken die bij het zeer interessante werk *Homo Videns* van Giovanni Sartori: “In de jaren zestig kwam [een] zeer ingrijpende *materiële* democratie tot stand, toen er ongeveer in alle huiskamers televisietoestellen stonden. Mede door de commercialisering is van de televisie een enorme invloed op het functioneren van de democratie uitgegaan, [met] name de neiging om alles van waarde in de eerste plaats te beoordelen op de amusementswaarde heeft grote invloed gehad op het gedrag van politici en stemmers.”

Politici zijn in dit nieuwe politieke klimaat van entertainment vooral bezig met overleven. Hun boodschap versimpelt en verkort, om de kiezer-kijker toch nog snel wat hapklaar voer te geven om te laten zien dat ze heus waar echt wel best goed werk leveren. Het behoeft geen uitwerking wat deze jacht op de leukste quote voor het achtuurjournaal doet met het niveau van het politieke discours. In ieder geval is een direct gevolg een versimpeling van het debat over de Europese Unie. De Unie wordt in een dergelijk discours namelijk een makkelijke boeman, over wiens rug de politicus-entertainer makkelijke punten probeert te scoren.

Voor Van Mierlo is een doorbreking van deze situatie slechts mogelijk wanneer we komen tot een herijking van de democratie zelf. Volgens hem is onze democratie vatbaar voor dit type entertainmentdemocratie, omdat wij de kiezer niet daadwerkelijk betrekken bij ons democratisch proces. Slechts eens in de (in beginsel) vier jaar betrekken wij de kiezer, waarbij op dat ene stemmoment de gehele richting van de nationale politiek voor de komende vier jaar wordt beslecht. De tussenliggende jaren wordt de kiezer geacht de politiek (lees: de politici) leuk te vinden, maar zich er liever niet te actief mee te bemoeien. Is het dan verwonderlijk dat de kiezer begint te spelen met de politiek? Is het dan verwonderlijk dat de kiezer zich daadwerkelijk niet meer interesseert voor grote thema's als Europa? “Zelfs als men voor zijn ogen het electoraat ongeremd op hol ziet slaan [...], dan nog komt men er niet aan toe de voor de hand liggende conclusie te trekken dat onze democratie directer moet worden gemaakt en de band tussen kiezer en gekozenen persoonlijker.”

Volgens Van Mierlo is een sterker Europa slechts mogelijk wanneer we er meer bevoegdheden aan toekennen. Dat maakt dat we over onze eigen ‘kleine’ soevereiniteit heen moeten stappen. Om dat te doen moet sprake zijn van een serieus debat over de rol van Europa. Een dergelijk debat vereist een betrokken kiezer, hetgeen alleen te realiseren valt als de kiezer ook daadwerkelijk betrokken wordt. Pas dan is er sprake van twee groepen, kiezer en gekozenen, die op serieuze en degelijke wijze elkaar kunnen beïnvloeden om te werken aan een sterker Europa. Daarmee begint een sterker Europa bij een sterkere democratie. ●

Politici zijn in dit nieuwe politieke klimaat van entertainment vooral bezig met overleven

Allard Altena is toezichthouder bij de Autoriteit Financiële Markten. Daarnaast is hij bezig met een proefschrift aan de Universiteit Leiden met als onderwerp ‘*De Trias Politica: de verstoorde balans tussen regering & parlement (en manieren om deze balans te herstellen)*’.